

Het genus *Proctotrupes* (Hymenoptera: Procto- trupidae) in Nederland 1. Determinatie

Theo M.J. Peeters

Inleiding

De wespen van de familie Proctotrupidae zijn meestal glimmend zwart van kleur en lijken uiterlijk sterk op elkaar. Ze zijn o.a. herkenbaar aan de adering van de voorvleugel (Fig. 1). Vrouwtjes van deze wespenfamilie dragen op het eind van het achterlijf twee stevige hoornachtige legboorscheden waarin het apicale deel van de legboor is opgeborgen. Deze legboorscheden zijn verschillend van vorm en structuur en worden gebruikt bij de determinatie van de soorten. Ze kunnen bijvoorbeeld langgerekt priemvormig of kort sikkelvormig of recht zijn. Aan deze legboorscheden dankt de familie zijn Nederlandse naam priemwespen. Twee priemwespen vallen op door hun roodgekleurd achterlijf en kunnen in ons land nauwelijks met andere soorten van deze familie worden verward. Hieronder een kennismaking met die twee roodgekleurde soorten.

Proctotrupes Latreille, 1796

In Noordwest-Europa komen van dit genus tenminste twee soorten voor die ook in Nederland zijn aangetroffen: *Proctotrupes brachypterus* (Schrank, 1780) en *P. gravidator* (Linnaeus, 1758). In oudere determinatiewerken vinden we *P. brachypterus* meestal nog onder het synoniem *P. gladiator* Haliday, 1839. De soorten van het genus *Proctotrupes* zijn niet geheel zwart maar vallen op door hun roodkleurig achterlijf (figuur 5). Dat is, zover mij bekend, uniek bij de priemwespen in ons land. Met behulp van de onderstaande tabel zijn de twee soorten te onderscheiden. Daarbij is gebruik gemaakt van kenmerken en figuren in de determinatiewerken van Pschorn-Walcher 1971, Townes & Townes 1981, Wall 1986, Kozlov 1988, He & Xu 2015, Izadizadeh et al. 2016 en Hackston 2018.

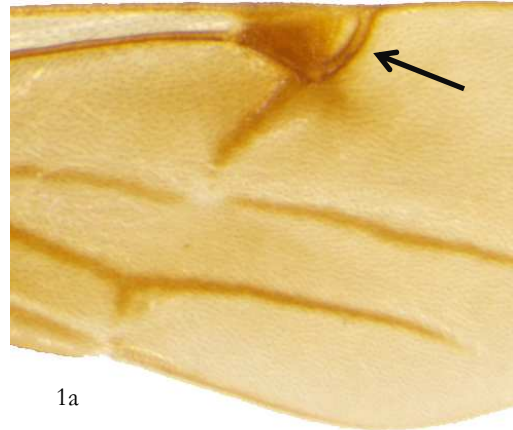
Determinatietabel tot de twee soorten:

1. Radius duidelijk gekromd (Fig. 1a, pijl). Propodeum fijnmazig geribbeld, vooral met lengteribbels en langer dan breed (Fig. 2a). De voet (tars 1-5) van de achterpoot is duidelijk langer dan de achterscheen. Bij de vrouwen zijn de achterdijen iets gezwollen en relatief kort; sporen aan de midden- en achterschenen bij de vrouwen duidelijk gekromd (bij de mannen duidelijk minder gekromd)(Fig. 3a). Legboorscheden vrijwel over de gehele lengte gekromd en met lengtegroeven (Fig. 4a). Vrouwen soms kortvleugelig. Grootte: 8 mm.

..... *brachypterus*

- Radius vrijwel recht (Fig. 1b, pijl). Propodeum grover geribbeld, slechts weinig langer dan breed (Fig. 2b). De voet van de achterpoten is ongeveer zo lang als of iets langer dan de scheen. Bij de vrouwen zijn de achterdijen weinig verdikt en langer; sporen aan de midden- en achterschenen recht (Fig. 3b). Legboorscheden vrij recht en pas aan het eind gekromd; zonder lengtegroeven (Fig. 4b). Grootte: 4-7 mm.

..... *gravidator*

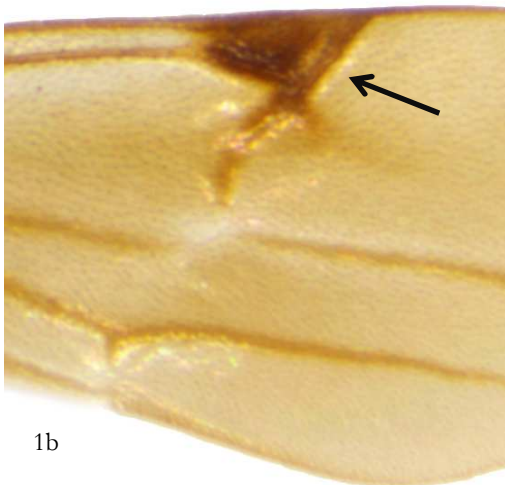
1a

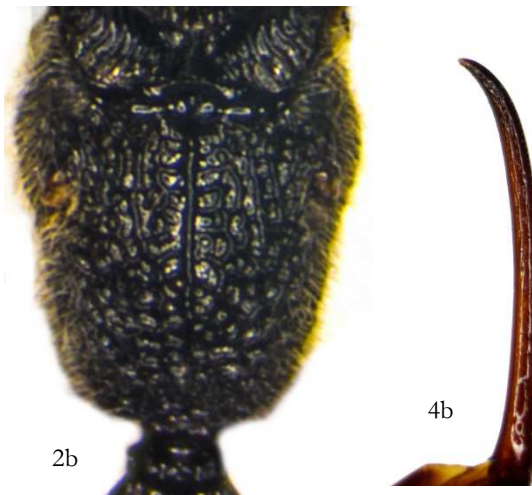
2a

4a

Figuur 1a-3a. *Proctotrupes brachypterus*.

1b

2b

4b

Figuur 1b-3b. *Proctotrupes gravidator*.

Figuur 3a. *Proctotrupes brachypterus*; 3b *Proctotrupes gravidator*

Verspreiding

Beide soorten zijn al sinds eind 19^e eeuw bekend uit ons land (Snellen van Vollenhoven 1873, 1874,

1876a, 1876b). Aan een bewerking van het Nederlandse materiaal van dit genus met een overzicht van de verspreiding en vliegtijd van beide soorten wordt gewerkt.

Gastheren

Solitaire parasitoïd met als gastheren de larven van loopkevers (Carabidae).

Proctotrupes gravidator is gekweekt uit *Amara apricaria* (Nixon 1938), *A. bifrons* (Gilbert 1958), *Amara* spec. (Hedqvist 1963) en *Amara* en *Harpalus* spec. (Townes & Townes 1981).

Proctotrupes brachypterus is bekend van de larven van *Zabrus tenebrioides elongatus* en *Harpalus rufipes* (Townes & Townes 1981).

Voor een algemene inleiding over de biologie van de priemwespen verwijs ik hier naar Peeters & Thomas (2017).

Dankwoord

De foto's voor figuur 1-4 werden gemaakt door Aglaia Bouma. Sipke Wadman maakte de habitusfoto (Fig. 5). Dank voor jullie mooie bijdragen.

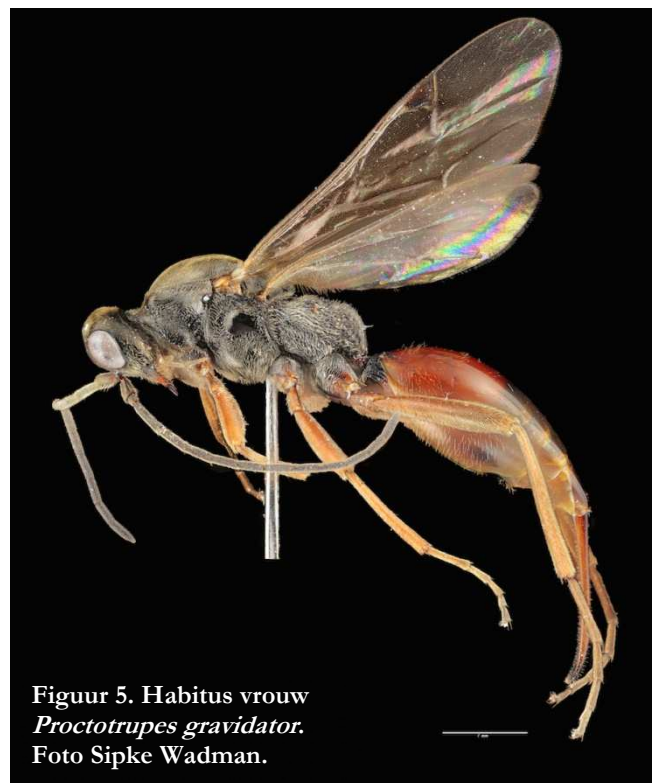
Summary

An illustrated key is presented for the two species of *Proctotrupes* (Hymenoptera: Proctotrupidae) in the Netherlands: *P. gravidator* (Linnaeus, 1758) and *P. brachypterus* (Schrank, 1780). Some aspects of the biology of the species are summarized from the literature.

Literatuur

- Gilbert, O., 1958. *Proctotrupes gravidator* (L.) (Hym., Proctotrupidae) parasitizing *Amara bifrons* (Gyll.) (Col., Carabidae) in Anglesey. - Entomologist Monthly Magazine 94: 153.
- Hackston, M., 2018. Family Proctotrupidae. Keys to genus and species. - <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWVpbnxtaWtle2luc2VjdGtleXN0eW1lbm9wdGVyYXxneDoyZGMxZTVjZGFhZjVhZDk0>
- He, J. & Z. Xu, 2015. Fauna Sinica. Insecta Vol. 56. Hymenoptera Proctotrupoidea (I). - Science Press Beijing, 1034 pp.
- Hedqvist, K.J., 1963. Notes on Proctotrupidae (Hym., Proctotrupoidea). I. - Entomol. Ts. 84 (1-2): 62-64.
- Izadzadeh, M., A.A. Talebi, V.A. Kolyada & E. Rakhshani, 2016. First record of the family Proctotrupidae (Hymenoptera: Proctotrupoidea) from Iran, with five new species records. - Turkish Journal of Zoology 40: 27-34.
- Kozlov, M.A., 1988 [1978]. Superfamily Proctotrupoidea (Proctotrupoids): 983-1212. In: G.S. Medvedev (ed.), Keys to the Insects of the European Part of the USSR, Volume III, part II. - Leiden E.J. Brill, 1341 pp. (Engelse vertaling van de Russische publicatie die verscheen in 1978)

- Nixon, G.E.J., 1938. A preliminary revision of the British Proctotrupinae (Hym., Proctotrupoidea). - Trans. Roy. Ent. Soc. 87: 431-466.
- Peeters, T. & P. Thomas (†), 2017. Priemwespen (Hymenoptera: Proctotrupidae) in de Kaaistoep: 37-42. In: T. Peeters, A. van Eck & T. Cramer (red.), Natuurstudie in De Kaaistoep en aangrenzende terreinen in Tilburg. Verslag 2016, 22e onderzoeksjaars.
- Pschorn-Walcher, H., 1971. Hymenoptera, Heloridae et Proctotrupidae. - Insecta Helvetica Fauna 4: 1-63.
- Snellen van Vollenhoven, S.C., 1873. Nieuwe naamlijst van Nederlandse vliesvleugelige insecten (Hymenoptera). Tweede stuk. - Tijdschrift voor Entomologie 16: 147-220.
- Snellen van Vollenhoven, S.C., 1874. [Soortenlijst Orthoptera, Hemiptera en Hymenoptera excursie Rhedersteeg op 30 augustus]: xxxii. In: Verslag van de 29e zomervergadering der NEV gehouden te Arnhem op 29 augustus 1874. - Tijdschrift voor Entomologie 18: i-xxxii.
- Snellen van Vollenhoven, S.C., 1876a. Bijvoegsel tot de nieuwe naamlijst van Nederlandse vliesvleugelige insecten (Hymenoptera). - Tijdschrift voor Entomologie 19: 211-257.
- Snellen van Vollenhoven, S.C., 1876b. Pinacographia. Illustrations of more than 1000 species of North-West European Ichneumonidae sensu Linnaeano. Part 4. - Martinus Nijhoff, 's Gravenhage, p. 28-31, pls. 18-19.
- Townes, H. & M. Townes, 1981. A revision of the Serphidae (Hymenoptera). - Mem. Amer. Ent. Inst. 32: i-iv, 1-541.
- Wall, I., 1986. Die Serphiden Südwestdeutschlands (unter besonderer Berücksichtigung des Heubergs) (Hymenoptera parasitica: Serphidae (*Serphus* Schrank, 1780 (= Proctotrupidae auct.)). 6. Beitrag zur Kenntnis von Biologie und Verbreitung mitteleuropäischer Zehrwespen. - Neue Ent. Nachr. 19 (3/4): 189-251.

Figuur 5. Habitus vrouw *Proctotrupes gravidator*. Foto Sipke Wadman.